Έλληνες δημοσιογράφοι στη Ρουμανία τον δέκατο ένατο αιώνα

Ştefan Petrescu

Τον δέκατο ένατο αιώνα, στις πόλεις της περιοχής του Κάτω Δούναβη, όπου οι Έλληνες ασχολούνταν κυρίως με τις εμπορικές και ναυτιλιακές επιχειρήσεις, εκδόθηκαν πάνω από 40 ελληνόγλωσσες εφημερίδες και περιοδικά, τα περισσότερα από τα οποία ήταν βραχύβια.[1] Αυτή η εντυπωσιακή ανάπτυξη του ελληνόγλωσσου τύπου οφείλεται κατά κύριο λόγο στις εγγράμματες κοινότητες των Ελλήνων που συγκροτήθηκαν εκτός του ελληνικού κράτους, και στο καθεστώς της ελευθεροτυπίας που κατοχυρώθηκε στη Ρουμανία με το Σύνταγμα του 1866. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί να διευκρινίσει πτυχές από τη ζωή, τη δράση και τη σκέψη γνωστών ελλήνων ιδιοκτητών και διευθυντών εφημερίδων στη Ρουμανία, οι οποίοι διακρίνονται για τη μακρά διαδρομή και προσφορά στον χώρο της δημοσιογραφίας κατά την εποχή των εθνικιστικών κινημάτων στα οθωμανικά Βαλκάνια.

Η ελευθεροτυπία είναι από τα βασικά επιτεύγματα του κοινοβουλευτισμού. Μετά το 1866, στη Ρουμανία, όπως και στα δυτικά κράτη, μολονότι κάθε είδος λογοκρισίας είχε καταργηθεί, ο κρατικός μηχανισμός εξακολουθούσε να ασκεί «δεοντολογική» επιτήρηση στον τύπο. Αυτό σήμαινε ότι όποιος επιθυμούσε να εκδώσει εφημερίδα έπρεπε πρώτα να διορίσει έναν υπεύθυνο συντάκτη που ήταν υπόλογος ενώπιον των αρχών για τυχόν παραβιάσεις του νόμου. Ο νόμος θεωρούσε ως πολιτικό αδίκημα μόνο την παρακίνηση σε εγκληματικές πράξεις και την προσβολή του προσώπου του βασιλέα και των ξένων αντιπροσώπων.[2] Το ίδιο

[1] Βλ. Δημ. Β. Οικονομίδης, «Σημειώσεις διά την ιστορίαν των εν Ρουμανία Ελληνικών εφημερίδων και πρώτων βιβλιοπωλείων», *Μνημοσύνη*, VI (1976- 1977), σσ 78-93, ιδίως σ. 90˙ Olga Cicanci, *Presa de limbă greacă din România în veacul al XIX-lea*, Βουκουρέστι 1996, σσ. 157-158˙ Cristian Filip, *Comunitatea greacă de la Brăila 1860-1900*, Βραΐλα: Istros 2004, σσ. 99-104˙ Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974: εφημερίδες, περιοδικά, δημοσιογράφοι*, Αθήνα 2008˙ Βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας˙ Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων.

[2] Για παράδειγμα, στη Γαλλία με νόμο της 29ης Ιουλίου 1881 θεσπίστηκε το πλέον φιλελεύθερο καθεστώς του τύπου, βλ. Claude Bellanger, Jacques Godechot, Pierre Guiral, Ferrand Tarrou, *Histoire générale de la presse française de 1871 à 1940*, Παρίσι 1972, τ. Γ΄, σσ. 8-22.

καθεστώς ίσχυε και για τον τύπο που εκδιδόταν από ξένους υπηκόους με τη διευκρίνιση ότι ο υπεύθυνος συντάκτης έπρεπε να ήταν ρουμάνος υπήκοος.[3]

Η κυκλοφορία των ξενόγλωσσων εφημερίδων που κατ' ανάγκην περιοριζόταν στους ολιγάριθμους και διεσπαρμένους κύκλους των εγγραμμάτων αλλόγλωσσων πληθυσμών, δεν μπορεί να συγκριθεί με τη δυναμική του «εθνικού τύπου». Για παράδειγμα, η μεγάλη ρουμανική εφημερίδα *Universul* [*Σύμπαν*] που πρωτοεκδόθηκε το 1884 αριθμούσε από το πρώτο έτος έκδοσης περίπου 80.000 αντίτυπα.[4] Την ίδια περίοδο, μια αθηναϊκή εφημερίδα δεν ξεπερνούσε 15.000 αντίτυπα.[5] Έχει ενδιαφέρον ότι το 1890 *Le Petit Parisien* στη Γαλλία άγγιζε 800 χιλιάδες αντίτυπα.[6] Ας σημειώσουμε όμως ότι το αναγνωστικό κοινό της Ελλάδας και της Ρουμανίας δεν ξεπερνούσε ίσως τους 150.000[7] και τους 500.000 εγγράμματους ενήλικες άνδρες αντίστοιχα.

Η ταχυδρόμηση των εφημερίδων γινόταν χάρη σε ένα περίπλοκο δίκτυο αντιπροσώπων ή ανταποκριτών που φρόντιζαν όχι μόνο για τη σύνταξη και την αποστολή ειδήσεων που αφορούσαν την τοπική κοινωνία, αλλά και για τη διάδοση της εφημερίδας σε σημεία πώλησης που ταυτοχρόνως αποτελούσαν τόπους συνάντησης ανάμεσα στους Έλληνες, π.χ. τα γνωστά εμπορικά και τραπεζικά καταστήματα, τα καφενεία και ξενοδοχεία των Ελλήνων ιδιοκτήτων ή τα κατά τόπους προξενικά καταστήματα. Από τις επικοινωνιακές δεξιότητες των ανταποκριτών εξαρτιόταν ο βαθμός διάδοσης της εφημερίδας στις κατά τόπους ελληνικές κοινότητες. Παρόλο ότι κατά το τέλος του δέκατου ένατου αιώνα, οι μεγάλες εφημερίδες της Ρουμανίας εκδίδονταν σε χαμηλότερη τιμή και αυξημένη κυκλοφορία (*grande presse*), η κυκλοφορία μιας μεγάλης ελληνόγλωσσης εφημερίδας στη Ρουμανία δεν ξεπερνούσε μερικές εκατοντάδες. Οι εκδότες εξαρτιόνταν από το σύστημα των συνδρομητών επειδή οι ελληνόφωνοι αναγνώστες της Ρουμανίας δεν

---

[3] Th.A. Brăiloiu, *Despre condiţiunea judiciară a streinilor în România*, Βουκουρέστι 1888, σ. 27.

[4] *Όπ.π.*, σ. 101.

[5] Ap. Daskalakis, *La presse néo-hellénique. Le journalisme et la renaissance hellénique. Journaux et journalistes. La liberté de la presse*, Παρίσι 1930, σ. 57.

[6] Claude Bellanger, Jacques Godechot, Pierr Guiral, Ferrand Tarrou, *Histoire générale de la presse française…*, σ. 137

[7] Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Κοινωνική Ανάπτυξη και κράτος. Η συγκρότηση του δημοσίου χώρου στην Ελλάδα*, Αθήνα 1999 (ζ΄εκδ.), σ. 145.

ξεπερνούσαν ίσως είκοσι χιλιάδες.[8] Ελάχιστες εφημερίδες κατάφεραν να αποκτήσουν συνδρομητές πέρα από τα σύνορα του ρουμανικού κράτους στον ευρύτερο χώρο της ελληνικής ομογένειας.

Το 1865 ο Ζαχαρίας Π. Σαρδέλλης (1826-1913) ίδρυσε τη μακροβιότατη ελληνική εφημερίδα της Ρουμανίας, την *Ίριδα* (*των Λαών της Ανατολής*).[9] Γεννημένος το 1826 στην Ήπειρο, ο Σαρδέλλης είχε σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ελληνική φιλολογία. Απόδημος στις παραδουνάβιες ηγεμονίες εργάστηκε για κάποιο διάστημα ως διευθυντής ελληνικού σχολείου και ως ιδιαίτερος γραμματέας του γαιοκτήμονα Ευαγγέλη Ζάππα[10] τον οποίο είχε παροτρύνει, κατά την άποψή του, να κάνει την περίφημη δωρεά υπέρ του ελληνικού δημοσίου.[11] Τριάντα χρόνια αργότερα, τη διεύθυνση της εφημερίδας ανέλαβε το 1896 ο γιος του, ο Αλκιβιάδης (1868-1908). Γεννημένος στο Βουκουρέστι, ο Αλκιβιάδης σπούδασε στο Γαλάτσι, στο περίφημο γυμνάσιο του Βενιέρη. Στη συνέχεια εγγράφηκε στην Ιατρική Σχολή του Βουκουρεστίου, την οποία εγκατέλειψε λίγο αργότερα για να αφιερωθεί στη δημοσιογραφία.[12] Το 1896-1897 κατατάχτηκε στον ελληνικό στρατό και πήγε να πολεμήσει τους Οθωμανούς στη Μακεδονία όπου αρρώστησε βαριά. Μετά τον θάνατό του, το 1908, η έκδοση της εφημερίδας συνεχίστηκε έως το 1941 υπό τη διεύθυνση του μικρότερου αδελφού Αριστοτέλη Σαρδέλλη. Γεννημένος το 1882 στο Βουκουρέστι, ο Αριστοτέλης Σαρδέλλης είχε σπουδάσει στο ελληνικό γυμνάσιο του

---

[8] Ο γνωστός εκπαιδευτικός Ν. Γ. Δόσιος, εκδότης του *Ίστρου* (1887), ισχυριζόταν ότι με διακόσιους συνδρομητές δεν καλύπτονταν ούτε τα μισά από τα έξοδα που απαιτούνταν για την έκδοση της εφημερίδας, βλ. *Ίστρος* (Γαλατσίου), 1 Απριλίου 1887, αρ. 4. σ. 49.

[9] Διαβάζουμε στο πανηγυρικό φύλλο το 1915 ότι *Η Ίρις* εμφανίστηκε σε κρίσιμη καμπή για τον ελληνισμό της Ρουμανίας: «κατά τας κρίσιμους εκείνας στιγμάς δια τον εν Ρουμανία ελληνισμόν, ενεφανίσθη εις τον δημοσιογραφικόν ορίζοντα η 'Ίρις' […] κατά των πανταχόθεν υβριστών, καλλιεργούσα εν ταυτώ την συμπάθειαν των τότε πολιτικών προσωπικοτήτων της χώρας υπέρ του κατατρεχομένου Έλληνος της Ρουμανίας», *Ίρις*, 22 Μαρτίου 1915, σ. 1. Για το βιογραφικό του βλ. Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni şi înfăptuiri*, Βουκουρέστι 1999 (ανατύπωση της έκδοσης του 1939), σ. 758.

[10] *Όπ.π.*˙ επίσης Ariadna Camariano-Cioran, *L'Épire et les Pays Roumains*, Ιωάννινα: Association d'Études Epirotes, 1984, σ. 219˙ Δημ. Β. Οικονομίδου, «Σημειώσεις διά την ιστορίαν των εν Ρουμανία Ελληνικών εφημερίδων και πρώτων βιβλιοπωλείων»…, σ. 74.

[11] Δημ. Β. Οικονομίδης, *όπ.π.*, σ. 78.

[12] *Η Ίρις*, 5 Ιουλίου 1896, αρ. φύλλου 1107.

Γαλατσίου της Ρουμανίας και εν συνεχεία στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. [13]

Το 1873 ιδρύθηκε η εφημερίδα *Σύλλογοι* (1873-1893) από τον Φιλόμουσο Σύλλογο της Βραΐλας που πρωταγωνιστούσε στον εκπαιδευτικό τομέα. Εκδότης, διευθυντής και στη συνέχεια ιδιοκτήτης των *Συλλόγων* υπήρξε ο Τιμολέων Ρουμπίνης. Γεννημένος το 1840 στη Βραΐλα, ο Ρουμπίνης ήταν γιος μεταπράτη μεγαλέμπορου που είχε μεταναστεύσει το 1828 από τη Βεσσαραβία στην παραδουνάβια αυτή πόλη. Ενώ ο πατέρας του είχε αποκτήσει ρουμανικό τίτλο ευγένειας του ισπράβνικου, ο Τιμολέων Ρουμπίνης κατατάχτηκε στον στρατό της Βλαχίας. Μετά τη λήξη της θητείας του, το 1866 πήγε να πολεμήσει τους Οθωμανούς στην επαναστατημένη Κρήτη. Για τον εθνικό του αγώνα τιμήθηκε από τον βασιλέα των Ελλήνων με τον Σταυρό του Σωτήρος.[14]

Κατά τη δεκαετία του 1880, η εφημερίδα μεταφέρθηκε στο Βουκουρέστι όπου τη διεύθυνση ανέλαβε ο Γεώργιος Βαφειάδης (1832-1891), σπουδασμένος στην Αθήνα και μετέπειτα συνεργάτης της εφημερίδας *Ο Νεολόγος* στην Κωνσταντινούπολη (1866).[15] Το 1882, ο πρέσβης στο Βουκουρέστι Μάρκος Δραγούμης κάλεσε τον Κωνσταντίνο Ζάππα να αναλάβει την επιχορήγηση μιας ελληνικής εφημερίδας του Βουκουρεστίου με σκοπό τη «διατήρησιν του πατριωτικού φρονήματος των Ελλήνων της Ρουμανίας». Στην απάντησή του, ο Ζάππας δήλωσε ότι ήταν πρόθυμος να αναλάβει τη χρηματοδότηση των *Συλλόγων* επειδή εμπιστευόταν κατά ιδιαίτερο τρόπον την επαγγελματική κατάρτιση του Βαφειάδη, τον οποίο θεωρούσε ως τον καταλληλότερο άνδρα να εξυπηρετήσει τα «ελληνικά συμφέροντα» εκείνη την εποχή.[16] Μια δεκαετία αργότερα, τον Απρίλιο του 1893 οι Σύλλογοι συγχωνεύτηκαν με την ανταγωνίστρια νεοσύστατη εφημερίδα *Πατρίς* και έπαψαν να

---

[13] *Η Ίρις*, 22 Μαρτίου 1915.

[14] Βλ. το βιογραφικό του Ρουμπίνη συνημμένο στην αναφορά την οποία έστειλε στις ρουμανικές αρχές, την 15η Ιανουαρίου 1914, διαμαρτυρόμενος ότι δεν του είχαν μέχρι τότε επιστραφεί τα προσωπικά του αντικείμενα που είχαν κατασχεθεί το 1905, Κρατικά Αρχεία της Ρουμανίας, Διεύθυνση Γενικής Ασφάλειας (Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond Direcţia Poliţie şi Siguranţă Generală, *ANIC/* DPSG 722), φακ. 106/1912, σσ. 4-6.

[15] Για τον Βαφειάδη, βλ. *Σύλλογοι*, 1/13 Ιανουαρίου 1891, αρ. φύλλου 4514, σ. 3.

[16] *Γεννάδειος Βιβλιοθήκη*, Αρχείο Μάρκου Δραγούμη, 3.7, σ. 256: επιστολή του Κ. Ζάππα προς τον Μάρκο Δραγούμη, 13 Ιουνίου 1882 (Μπροστένι).

εκδίδονται.[17] Μετά από χρόνια απουσίας στον δημοσιογραφικό χώρο της Ρουμανίας, ο Ρουμπίνης θα εκδώσει στο Βουκουρέστι το 1904 τη δίγλωσση εβδομαδιαία *Ιστορικήν Επιθεώρισιν* στις σελίδες της οποίας θα προωθήσει την ιδέα της εθνικής αυτογνωσίας ως διαδικασίας ιστορικής κατανόησης του «άλλου».

Το 1893, ο Σπυρίδων Σίμος (1869-1935) ανέλαβε την ιδιοκτησία της εφημερίδας *Πατρίς*, που πρωτοεκδόθηκε το 1889 από μια ομάδα Ιθακήσιων επιχειρηματιών.[18] Γεννημένος στην Ήπειρο, ο Σίμος είχε έρθει από μικρός στην Ελλάδα, όπου ο πατέρας του είχε αρτοποιείο στην Πειραιά. Στα είκοσι του χρόνια άρχισε να ασχολείται με τη δημοσιογραφία ως συντάκτης τοπικής εφημερίδας και στη συνέχεια ως εκδότης δικού του πολιτικού φύλλου, του οποίου στόχος ήταν το διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα. Μετά από εκλογικές συμπλοκές με οπαδούς του κυβερνητικού κόμματος ο Σίμος εξαναγκάστηκε να φύγει από την Ελλάδα για να αποφύγει τη φυλάκισή του. Έτσι, το 1892, ο Σίμος αποβιβάστηκε στη Βραΐλα όπου εργάστηκε ως διδάσκαλος σε ελληνικό σχολείο[19] και ανταποκριτής της *Πατρίδος*.

Τη δεκαετία του 1890 η εφημερίδα *Πατρίς* έγινε κατεξοχήν δημοσιογραφικό όργανο των Ελλήνων του εξωτερικού, αποβλέποντας στην ιδεολογική προσέγγιση μεταξύ των Ελλήνων που ζούσαν εντός και εκείνων που ζούσαν εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους. Σε λίγα χρόνια η εφημερίδα *Πατρίς* απέκτησε ευρεία κυκλοφορία σε πολλά μέρη της διασποράς, ιδιαίτερα στη γειτονική Ρωσία και τη Βουλγαρία αλλά και την Οθωμανική αυτοκρατορία.[20]

---

[17] *Πατρίς*, 21/1 Απριλίου 1893, αρ. φύλλου 657, σ. 1.

[18] Κώστας Μάγερ, *Ιστορία του Ελληνικού Τύπου,* Αθήνα 1959, τ. Β΄, σ. 70˙ Δημ. Β. Οικονομίδης, «Σημειώσεις διά την ιστορίαν των εν Ρουμανία Ελληνικών εφημερίδων και πρώτων βιβλιοπωλείων»…, σ. 86.

[19] Για το βιογραφικό του, βλ. Κώστα Μάγερ, *οπ.π.*, σ. 79, και την πρόσφατη μελέτη της Gioula Koutsopanagou, «Spyros Simos' Newspaper Patris. Bucharest- Athens: a Bridge of Intellectual Communication», P. M. Kitromilidès, Anna Tabaki (επιμ.), *Relations Gréco-Roumaines. Interculturalité et identité nationale*, Αθήνα 2004, σσ. 275-293, ιδίως σ. 283.

[20] Από το 1894 η ρωσική κυβέρνηση επέτρεπε την κυκλοφορία της *Πατρίδος*, βλ. *Πατρίς* 1/15 Δεκεμβρίου 1894, αρ. φύλλου 1140. Η εφημερίδα κυκλοφορούσε επίσης στην Αίγυπτο (*Πατρίς,* 15/28 Αυγούστου 1902, αρ. φύλλου 3394, σ. 1), στη Βουλγαρία (*Πατρίς*, 20 Μαΐου/2 Ιουνίου 1905, αρ. φύλλου 4202, σ. 1, όπου είχε 500 συνδρομητές), αλλά και στο Λονδίνο (*Πατρίς*, 14/27 Οκτωβρίου 1903, αρ. φύλλου 3736, σ.3). Βλ. επίσης τα λόγια του Σίμου με την ευκαιρία της επετείου του δέκατου τέταρτου έτους της έκδοσης του φύλλου του, *Πατρίς*, 2/15 Δεκεμβρίου 1903, αρ. φύλλου 3777.

Κατά τα κρίσιμα χρόνια του κρητικού αγώνα, το 1896, ο Σίμος, που είχε πάρει την πρωτοβουλία για συλλογή χρημάτων προκειμένου να ενισχυθούν οι επαναστατικές δυνάμεις και ο ελληνικός στρατός, τιμήθηκε από τον Έλληνα βασιλιά με το παράσημο του Αργυρού Σταυρού των Ιπποτών του Βασιλικού Τάγματος του Σωτήρος.[21]

Μετά τον ελληνο-οθωμανικό πόλεμο, δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα του Σίμου πρόταση σχετικά με την «αναθεώρηση» του συστήματος της διακυβέρνησης. Άλλωστε αρκετοί πολιτικοί της Αθήνας θεωρούσαν το κοινοβουλευτικό σύστημα ως χρεωκοπημένο. Στο «νέον ημών πολιτικόν πρόγραμμα», κατατέθηκαν τα αιτήματα των «έξω» Ελλήνων για την κατοχύρωση του δικαιώματος της αντιπροσώπευσής τους στο ελληνικό κοινοβούλιο. Έτσι, οι Έλληνες του εξωτερικού θα αποκτούσαν ισχυρή δύναμη στην πολιτική ζωή του κράτους με την ευημερία του οποίου συνταυτίζονταν.[22]

Προς τούτο, ο Σίμος κατέβαλε προσπάθεια για να ιδρύσει εφημερίδα με μεγαλύτερη κυκλοφορία της τάξεως των 5.000 αντίτυπων που να εκφέρει απόψεις των Ελλήνων του εξωτερικού (με έδρα είτε στην Αθήνα είτε στο Βουκουρέστι).[23] Αξίζει να αναφέρουμε εδώ την αλληλογραφία του Σίμου με τον πρέσβη της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη Νικόλαο Μαυροκορδάτο, που διαφωτίζει ενδιαφέρουσες πτυχές της πολιτικής σκέψης του εκδότη της *Πατρίδος* κατά την μεταπολεμική περίοδο. Μεταξύ άλλων, ο Μαυροκορδάτος ενημέρωσε το 1898 τον Σίμο ότι η οθωμανική κυβέρνηση επρόκειτο να επιτρέψει στο προσεχές μέλλον την εισαγωγή της εφημερίδας του εντός της επικράτειάς της επειδή η κατεύθυνση της εφημερίδας φαινόταν να ήταν συμφέρουσα προς την ελληνο-οθωμανική συμφιλίωση. Ο Μαυροκορδάτος συμφωνούσε με όσα έγραφε η εφημερίδα *Πατρίς* ότι μόνο η πίστη στην αύξηση των «εμπορικών και βιομηχανικών πόρων του έθνους» επρόκειτο να διασφαλίσει την πραγματική ενότητα των «έσω» και των «έξω» Ελλήνων.[24]

---

[21] Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ), Αρχείο Σπ. Σίμου: Έγγραφα και επιστολές, ο Υπουργός των Εξωτερικών προς τον Σίμο, 24 Απριλίου 1896, Αθήνα (αρ. 3962).

[22] *Πατρίς,* 26/8 Ιουλίου 1897, αρ. φύλλου 1884, σ. 1.

[23] *Πατρίς*, 15/27 Ιανουαρίου 1898, αρ. φύλλου 2043, σ. 1.

[24] *Όπ.π.*

Την τελευταία δεκαετία του δέκατου ένατου αιώνα, οι ελληνορουμανικές σχέσεις επιδεινώθηκαν λόγω της λεγόμενης υπόθεσης Ζάππα. Η εξέλιξη της υπόθεσης Ζάππα πρέπει να μελετηθεί σε συνδυασμό με την υπόθεση των Βλάχων των Βαλκανίων. Μετά το Συνέδριο του Βερολίνου το 1878, το ζήτημα των Βλάχων προκάλεσε πολιτικές περιπλοκές γύρω από την εθνική ταυτότητα αυτού του λαού των Βαλκανίων, ο οποίος λόγω της λατινογενούς του γλώσσας θεωρείτο από τους Ρουμάνους ως αδιάσπαστο μέρος του δικού τους έθνους. Αυτή η θέση ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τις εθνικές φιλοδοξίες των άλλων βαλκανικών λαών, οι οποίοι τρέφονταν, όπως και οι Ρουμάνοι, με τον αλυτρωτισμό, που απόβλεπε στην ένωση ολόκληρου του έθνους κάτω από μια και ενιαία κρατική οντότητα. Παρά την κυριαρχία της «Μεγάλης Ιδέας», οι Έλληνες διανοούμενοι διατηρούσαν ζωντανό το όραμα της βαλκανικής συνεννόησης που λειτουργούσε όμως ως εργαλείο για την προβολή της ετερότητας και του εθνικού ανταγωνισμού.[25]

Η κοινή γνώμη άρχισε να διαμαρτυρείται βλέποντας ότι αρκετοί Βλάχοι ή Έλληνες εγκαταστημένοι στη Ρουμανία κληροδοτούσαν τα ελληνικά εκπαιδευτήρια της ευρωπαϊκής Τουρκίας. Βέβαια η δυσφορία εκφραζόταν εντονότερη όταν οι ευεργέτες ήταν πρόσωπα με κοινωνική εμβέλεια. Έτσι, όταν τα μεγάλα αγροτικά κτήματα των εξάδελφων Ευαγγέλη και Κωνσταντίνου Ζάππα πέρασαν μετά τον θάνατο τους, σύμφωνα με τη διαθήκη, στην ιδιοκτησία της Επιτροπής των Ολυμπίων, θεσμού του ελληνικού κράτους, η ρουμανική κυβέρνηση αντέδρασε σφοδρά παρεμποδίζοντας την ομαλή διεξαγωγή της δικαστικής διαδικασίας. Τον Μάιο του 1892, ο ρουμάνος γερουσιαστής Θεόδωρος Văcărescu, σε επίκαιρη επερώτηση στη Βουλή, δήλωσε ότι ο σκοπός των Ολυμπίων ήταν καθαρά πολιτικός, δηλαδή να προωθεί τον ελληνισμό ανάμεσα στους αλύτρωτους πληθυσμούς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Προφανώς, είχε μπερδέψει την Επιτροπή των Ολυμπίων με τον Σύλλογο προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων.[26] Σε καθημερινή βάση ο ρουμανικός τύπος άρχισε να ασχολείται με την υπόθεση Ζάππα, με αποτέλεσμα να

---

[25] Για την αναβίωση και τη χειραγώγηση της σκέψης του Ρήγα από εθνικιστές του β΄ μισού του δέκατου ένατου αιώνα, βλ. Έλλη Σκοπετέα, *Το «πρότυπο βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Αθήνα 1988, σ. 340.

[26] *Cartea Verde, Afacerile Macedoniei*, Βουκουρεστίου, 1892, σ, 33. Ο Ρουμάνος επιτετραμμένος στην Αθήνα σε αναφορά προς τον Υπουργό των Εξωτερικών της Ρουμανίας σχολιάζει την αντίδραση του Μελετόπουλου, του υπουργού των Εξωτερικών της Ελλάδας σχετικά με τις δηλώσεις του Ρουμάνου γερουσιαστή.

δημιουργηθεί ένα αίσθημα αντιπάθειας απέναντι στους Έλληνες, που δεν είχε προηγούμενο.[27] Οι ελληνόγλωσσες ημερήσιες εφημερίδες του Βουκουρεστίου *Πατρίς* και *Σύλλογοι* υπερασπιζόμενες τη θέση της ελληνικής κυβέρνησης σ' αυτό το θέμα έκαναν ό, τι μπορούσαν για να μη κινδυνεύσουν το καθεστώς των ελλήνων υπηκόων στη Ρουμανία. Οι δύστροποι και καχύποπτοι Ρουμάνοι κατηγορούσαν τους ελληνικής καταγωγής πολιτογραφημένους Ρουμάνους ότι συνήθιζαν να μεταφέρουν τα αποθεματικά τους στην Ελλάδα, καταθέτοντας «τον ιδρώτα του ρωμούνου χωρικού εν τη Τραπέζη της Ελλάδος»[28], στην «πατρίδα του Θεμιστοκλέους» όπου τα «εκατομμύρια του Ζάππα» επικάλυπταν το υπερβολικό έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού.[29]

Στις αρχές του εικοστού αιώνα κορυφώθηκαν οι εθνικιστικές διεκδικήσεις των βαλκανικών χωρών σε βάρος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Σίμος δημοσίευσε στο πανηγυρικό φύλλο της *Πατρίδος* της 25ης Μαρτίου του 1903 έναν εθνολογικό χάρτη που υποδείκνυε ότι το πλεονάζον στοιχείο στη Μακεδονία ήταν το ελληνικό. Πρόκειται μάλλον για τον «εθνογραφικό χάρτη» του Γερμανού Heinrich Kiepert (1878) που χώριζε τη Μακεδονία σε τρείς ζώνες: ελληνόφωνη, σλαβόφωνη και αλβανόφωνη. Σύμφωνα με τον χάρτη, οι βλαχόφωνοι αποτελούσαν «νησίδες» στη νοτιότερη ζώνη όπου επικρατούσαν οι ελληνόφωνοι. Ο χάρτης αυτός αποτελεί πηγή του χάρτη του Κλεάνθη Νικολαΐδη του 1899.[30] Εκ πρώτης όψεως, ο συγκεκριμένος

---

[27] Την παρατήρηση αυτή βρίσκουμε στους *Συλλόγους* [*του Βουκουρεστίου*], 31/ 12 Ιουνίου 1892, αρ. φύλλου 4922, σ. 1. Στόχος ήταν ο φιλελληνισμός στη Ρουμανία. Για παράδειγμα, διαβάζουμε στον ρουμανικό τύπο ότι οι Ζάππας ως Αρβανίτες και οι Φιλίτης ως Μακεδορουμάνοι δεν ήταν Έλληνες αλλά φιλέλληνες. Ο ισχυρισμός αυτός διατυπώθηκε στην *Lupta* [*Ο Αγώνας*], και αναδημοσιεύτηκε *στους Συλλόγους*, 10/ 22 Απριλίου 1892, αρ. 4883.

[28] Βλ. το σχόλιο της *Πατρίδος* σχετικά με δημοσίευμα της γαλλόφωνης Ρουμανικής *La Patrie*: Ιστορικά Αρχεία του Υπουργείου των Εξωτερικών της Ελλάδας (ΙΑΥΕ)
60.2/1893, ο Επιτετραμμένος της Ελλάδας (δια Ρωσικής Πρεσβείας) προς τον Υπουργό των Εξωτερικών, 17 Απριλίου 1893, αρ. 192).

[29] Τα σχόλια αυτά δημοσιεύτηκαν στη γαλλόφωνη ρουμανική *Indépendence Roumaine*, βλ. *ΙΑΥΕ*, Δ 60.2/ 1893, ο Επιτετραμμένος της Ελλάδας (δια Ρωσικής Πρεσβείας) προς τον Υπουργό των Εξωτερικών, 6 Ιανουαρίου 1893, αρ. 4.

[30] H. R. Wilkinson, *Maps and Politics. A Renew of the Ethnographic Cartography of Macedonia.* Liverpool 1951, σ. 121. Βλ. και Κ. Θ. Δημαράς, *Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος. Η εποχή του - η ζωή του - το έργο του*, Αθήνα 1986, σ. 346˙ Σπύρος Καράβας, «Κ. Παπαρρηγόπουλος και εθνικές διεκδικήσεις», Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης και Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης (επιμ.), *Ιστοριογραφία*

χάρτης δεν είχε τίποτα καινοφανές αλλά προκαλούσε το ρουμανικό λαϊκό αίσθημα επειδή δημοσιευόταν την ίδια στιγμή που επρόκειτο να ξεκινήσουν διαβουλεύσεις μεταξύ Ρουμανίας και Οικουμενικού Πατριαρχείου στο θέμα του επισκόπου των Αρωμούνων.[31] Δυο χρόνια αργότερα, το 1905, η επανέκδοση του αμφισβητούμενου χάρτη θα σταθεί αφορμή για την απέλαση του Σίμου από τη Ρουμανία.[32]

Από την πρώτη στιγμή της επανέκδοσης της *Ίριδος* το 1896, ο διευθυντής της Αλκιβιάδης Σαρδέλλης και ο εκδότης της *Πατρίδος* Σπυρίδων Σίμος ανταγωνίζονταν ο ένας τον άλλον. Η διχόνοια μεταξύ τους έληξε το 1904, όταν ο Σαρδέλλης, φοβούμενος τις οξύτατες επιθέσεις που δεχόταν συνεχώς από την πλευρά του ρουμανικού τύπου, κάλεσε την ανταγωνίστρια *Πατρίδα* να συνεργαστούν.[33] Την ίδια εποχή, ο Τιμολέων Ρουμπίνης εξέφρασε την άποψη ότι η ελληνορουμανική συναίνεση ήταν δυνατή με την ανανεωμένη προσέγγιση του ιστορικού λόγου και τη διάδοση του στον ευρύτερο αναγνωστικό κοινό αναφορικά με την ελληνική παιδεία στις παραδουνάβιες ηγεμονίες του δέκατου όγδοου αιώνα. Στη δίγλωσση εφημερίδα *Ιστορική Επιθεώρησις* δημοσιεύονταν επιστημονικές μελέτες έγκριτων ρουμάνων επιστημόνων, όπως των ιστορικών Γρηγόρη Τοτσιλέσκου και Κωνσταντίνου Ερμπιτσέανου και του θεολόγου Δραγομίρ Δεμετρέσκου. Σύμφωνα με αυτό το περιοδικό, η συμφιλίωση μεταξύ των Ελλήνων και Ρουμάνων εξαρτιόταν από τη συγκρότηση κοινού μετώπου των δυο λαών κατά της «σλαβικής κυριαρχίας» στα Βαλκάνια. Γι' αυτό, ο Ρουμπίνης εξέφραζε μετριοπαθή άποψη απέναντι στους Βλάχους προτιμώντας τη χρήση του ονόματος *Αρωμούνοι*, όπως οι ίδιοι αυτοπροσδιορίζονταν, και όχι των ονομάτων *Κουτσόβλαχοι* και *Μακεδορωμούνοι* που χρησιμοποιούσαν οι Έλληνες και οι Ρουμάνοι αντίστοιχα. Σε ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε υπό την υπογραφή «εις φιλορουμάνος» το έθνος ορίζεται ως συλλογικότητα πνευματικών και πολιτικών αισθημάτων. Ο συγγραφέας, όπως και ο

της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002. Πρακτικά του Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας, Αθήνα 2004, τ. Α΄, σσ. 149-168, ιδίως σ. 164.

[31] Ο υπουργός των Εξωτερικών Ionel I. C. Brătianu είπε στον Έλληνα πρέσβη Αλέξανδρο Τομπαζή ότι σε καμία περίπτωση η κυβέρνηση δεν έφερε την ευθύνη για τα όσα γράφονται στον ρουμανικό τύπο αλλά εξέφρασε την άποψη ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η εφημερίδα *Πατρίς* «δια της δημοσιεύσεως εθνολογικού χάρτου της Μακεδονίας, εν ω δεν ανεφέρετο το βλαχικόν στοιχείον παρέσχεν αφορμήν εις τας επιθέσεις ταύτας του ρουμανικού τύπου»*: ΙΑΥΕ*, 2.2.4/1903, η Πρεσβεία στο Βουκουρέστι προς τον Υπουργό των Εξωτερικών, 2 Μαΐου 1903 (αρ. 276).

[32] Βλ. τη θέση του Σίμου, *Πατρίς* (Αθήνα), 20 Νοεμβρίου/3 Δεκεμβρίου 1905.

[33] *Πατρίς*, 17/30 Μαρτίου 1904, αρ. φύλλου 3859.

Ερνέστ Ρενάν είναι της άποψης ότι «η εθνικότης λαού τινός δεν είναι αποκλειστικώς ζήτημα συγκριτικής φιλολογίας. Το λαλούμενον ιδίωμα δύναται μεν να χρησιμεύση ως γνώρισμα της καταγωγής αυτού, αλλ' ουχί και ως ακαταμάχητον επιχείρημα ότι ο λαός εκείνος ανήκει εις την δεινά εθνικότητα… η εθνικότης, προ παντός είναι ζήτημα συνειδήσεως ˙ ο άνθρωπος του εικοστού αιώνα είναι ό, τι θέλει να ήναι». [34]

Το 1905-1906, με τη ραγδαία αύξηση των βιαιοπραγιών στη Μακεδονία και την Ήπειρο οι ελληνορουμανικές σχέσεις κατέληξαν τελικά σε αδιέξοδο.[35] Η ρουμανική κυβέρνηση άσκησε διώξεις εναντίον κορυφαίων μελών της ελληνικής παροικίας συμπεριλαμβάνων και των δημοσιογράφων.

Ο Ρουμπίνης που αναγκάστηκε να φύγει στην Ελλάδα, επέστρεψε στο Βουκουρέστι όπου το 1911 αποπειράθηκε να επανεκδώσει την *Ιστορικήν Επιθεώρισιν*.[36] Απογοητευμένος από την τροπή που πήρε η υπόθεση του, το 1914, ο Ρουμπίνης, σε υπόμνημα του προς τον Υπουργό των Εσωτερικό της Ρουμανίας, *Τα δικαιώματα μου ως πολίτη*, ισχυριζόταν ότι η απέλασή του από τη χώρα όπου γεννήθηκε ήταν παράνομη επειδή ο πατέρας του είχε πολιτογραφηθεί Ρουμάνος.[37] Σε αντίθεση με αυτή τη δήλωση, ο Ρουμπίνης είχε ισχυριστεί στους *Συλλόγους* το 1892 ότι διατελούσε έλληνας υπήκοος απαντώντας έτσι στη εφημερίδα *Πατρίς* του Σίμου που είχε ξεκινήσει εκστρατεία δυσφήμησής του. [38] Ως γνωστό οι συλλογικές ταυτότητες εμπεριέχουν τέτοια δυναμικότητα ώστε παρέχουν στο υποκείμενο

---

[34] *Ιστορική Επιθεώρισις*, 6 Ιουνίου 1904, αρ. φύλλου 6, σ. 9.

[35] Για την ελληνο-ρουμανική διένεξη του 1905 βλ. Constantin Velichi, «Les relations roumano-grecques pendant la période 1879-1911», *Revue des Études Sud- Est Européennes*, VII, 3, 1969, σσ. 509-542˙ Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea aromânească. Evoluţia ei de la origini până la pacea de la Bucureşti (1913) şi poziţia Austro-Ungariei*, Βουκουρέστι: Editura Enciclopedică 1994˙ Ştefan Petrescu, «Naţionalism românesc şi grecesc în Turcia Europeană (1878-1913)», *Analele Universităţii Bucureşti. Istorie*, L (2001), σσ. 63-78˙ Σπυρίδων Σφέτας, «Το ιστορικό πλαίσιο των ελληνο-ρουμανικών πολιτικών σχέσεων (1866-1913)», *Μακεδονικών*, 33 (2003), σσ. 23-48˙ Radu Tudorancea, «The Macedo-Romanian Question within the Romanian-Greek Relations in the Early Twentieth Century», *Romanian Academy Historical Yearbook*, 1 (2004), σσ. 214-220˙ Ionuţ Nistor, *'Problema aromână' în raporturile României cu statele balcanice (1903-1913)*, Ιάσιο: Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza 2009.

[36] *ANIC/* DPSG (722), φακ. 106/1912, σ. 4-6, 15 Ιανουαρίου 1914, Αθήνα.

[37] *Οπ.π.*, 15 Ιανουαρίου 1914, Αθήνα, σ. 4-6.

[38] *Σύλλογοι*, 25/1 Αυγούστου 1892, αρ. φύλλου 4966, σ. 2

απίστευτες δυνατότητες έκφρασης αναλόγως προσωπικών εμπειριών και περιστάσεων.

Στα ογδόντα του χρόνια, το 1919, ο Ρουμπίνης, γράφει η εφημερίδα Έθνος που ιδρύθηκε στο Βουκουρέστι το 1911, «ο παλαίμαχος και οτρηρός δημοσιογράφος», «καίτοι πάσχων θέλει αρχίσει προσεχώς δημοσιεύων βιογραφίας συγχρόνων παροίκων τιμησάντων τας ελληνικάς εν Ρωμουνία κοινότητας και τη χώραν δια των φώτων και της νοημοσύνης αυτών, αντιπαρελθόντες λεληθότως ή και ατόπως ψευχθέντες».[39]

Το 1905, μετά την απέλαση του από τη Ρουμανία, ο Σπυρίδων Μ. Σίμος εγκαταστάθηκε στην Αθήνα συνεχίζοντας για τρεις δεκαετίες να εκδίδει την εφημερίδα *Πατρίς*. Το 1908, η εφημερίδα *Πατρίς* αναδείχτηκε ως μια από τις μεγαλύτερες εφημερίδες της ελληνικής πρωτεύουσας. Ο Σίμος, όπως οι περισσότεροι πετυχημένοι δημοσιογράφοι της εποχής, γοητεύτηκε από την πολιτική. Το 1910 εκλέχτηκε για πρώτη φορά βουλευτής Άρτας με το κόμμα του Βενιζέλου.[40] Ο Βενιζέλος τον εμπιστευόταν ιδιαίτερα επειδή είχε βαθιές γνώσεις των βαλκανικών πραγμάτων. Δεν είναι τυχαίο ότι το 1913 διορίστηκε μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας στο συνέδριο του Βουκουρεστίου.[41]

Μετά τη βελτίωση των ελληνορουμανικών σχέσεων, ο Σίμος ταξίδευε συχνά στο Βουκουρέστι όπου ζούσε η οικογένεια της συζύγου του. Τον Απρίλιο του 1914, ερχόμενος στη Ρουμανία, είχε διάφορες επαφές με τον πολιτικό και δημοσιογραφικό κόσμο. Σύμφωνα με μια ρουμανική εφημερίδα, οι Αρωμούνοι και οι Αλβανοί εθνικιστές που ζούσαν στη ρουμανική πρωτεύουσα αισθάνονταν πληγωμένοι επειδή ο Έλληνας βουλευτής είχε δηλώσει ότι αγαπούσε τη Ρουμανία όπου είχε περάσει τα ομορφότερα χρόνια της νιότης του. [42]

Η διαδρομή του Αλκιβιάδη Σαρδέλλη υπήρξε δραματική. Ο Σαρδέλλης που επέλεξε ως τόπο εξορίας την πόλη Μπρασόβ, τη μεθόρια περιοχή μεταξύ Ρουμανίας

---

[39] *Έθνος*, 4/17 Ιουλίου 1919, αρ. φύλλου 825, σ. 1.

[40] Σπυρίδων Μ. Σίμος, *Υποψήφιος πληρεξούσιος Άρτης*, Αθήνα 1910.

[41] Με την ευκαιρία αυτή τιμήθηκε με ρουμανικό παράσημο, βασιλικό διάταγμα της 31ης Ιουλίου 1913, βλ. *ΕΛΙΑ*, Αρχείο Σίμου, Αναμνήσεις εκ της ένδοξου συνθήκης του Βουκουρεστίου, 1914.

[42] *ANIC/* DPSG (722), 191/1914, σ. 181: απόσπασμα δημοσιεύματος της εφημερίδας *Dimineaţa*, 29 Απριλίου 1914 και σημειώματα αστυνομικού πράκτορα, της 19ης Απριλίου 1914, σ. 188 και της 2ης Μαΐου 1914, σ. 199.

και Τρανσυλβανίας πέθανε από αρρώστια το 1908.[43] Ο νέος διευθυντής της εφημερίδας, ο αδελφός του Αριστοτέλης Σαρδέλλης συνεργάστηκε, κατά την περίοδο των βαλκανικών πολέμων, για τη συμφιλίωση μεταξύ Ρουμανίας και Ελλάδας. Το 1912 ανήγγειλε μέσω της *Ίριδος* ότι ήθελε να βγάλει νέα εφημερίδα στη ρουμανική γλώσσα με τίτλο *Pacea* [*Ειρήνη*] προτείνοντας τη διάλυση των ρουμανικών σχολείων στο ελληνικό κομμάτι της Μακεδονίας και της Ηπείρου με αντάλλαγμα τη θέσπιση υποχρεωτικής διδασκαλίας των ρουμανικών στους Αρωμούνους αλλά στα υπάρχοντα εκεί ελληνικά σχολεία.[44] Ας σημειώσουμε ακόμα ότι ο Αριστοτέλης Σαρδέλλης την περίοδο του μεσοπολέμου πολιτογραφήθηκε Ρουμάνος γεγονός που του επέτρεψε να πολιτευτεί. Την ίδια στιγμή ο Σαρδέλλης δεν έπαψε να συνεισφέρει για την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των δυο χωρών.[45]

Σε αντίθεση με τον γιο του, ο Ζαχαρίας Σαρδέλλης είχε αρνηθεί τη ρουμανική πολιτογράφηση όταν του είχε γίνει πρόταση: «Διετήρησα την εθνικότητα μου αμόλυντον, αποποιηθείς άλλην ιθαγένειαν, προσφερθείσαν μοι υπό επισήμων εγχωρίων». Σ' αυτή την πνευματική διαθήκη που δημοσιεύθηκε λίγο πριν από τον θάνατό του, το 1913, ο ιδρυτής της μακροβιότατης ελληνικής εφημερίδας της Ρουμανίας εμφανίζεται λίγο πικραμένος αλλά αισιόδοξος για την επιτυχή έκβαση του αγώνα ζωής του. Όπως ο ίδιος λέει, η συνεπής τάση που έδειξε στα εθνικά θέματα τον είχαν φέρει πολλές φορές αντιμέτωπο όχι μόνο με τις εγχώριες αρχές αλλά και με την εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση. [46]

---

[43] Βλ. *Universul*, 6 Φεβρουαρίου 1906, σ. 1, το σχετικό δημοσίευμα αναφέρει ότι οι ρουμανικές αρχές συνέλαβαν τον Σαρδέλλη τη στιγμή που επιχειρούσε να διαπεράσει τα σύνορα. Κατά το ίδιο δημοσίευμα, αυτό το γεγονός δεν συνέβαινε για πρώτη φορά. *ANIC/* DPSG (722), 71/1908, σ. 8, δημοσίευμα της *Tribuna Macedoniei*, 5 Αυγούστου 1907, αρ. 22.

[44] *ANIC/* DPSG (722), 74/1912, τ. Ι, σ. 3, σημείωμα πράκτορα, 22 Ιανουαρίου 1912.

[45] Άλκη Μυρσίνη-Μάνθου, «Ηπειρώται δημοσιογράφοι στη Ρουμανία», *Ηπειρωτική Εστία*, XXI (1972), σσ 529-541, ιδίως σ. 535.

[46] Απόσπασμα της πνευματικής διαθήκης του ιδρυτή της μακροβιότατης ελληνικής εφημερίδας της Ρουμανίας, η οποία δημοσιεύθηκε την 13 Σεπτεμβρίου 1913 από την *Ίριδα*, Δημ. Β. Οικονομίδης, «Σημειώσεις διά την ιστορίαν των εν Ρουμανία Ελληνικών εφημερίδων και πρώτων βιβλιοπωλείων»…, σ. 75

Συμπεράσματα

Με την παρούσα εργασία περιγράψαμε την επαγγελματική διαδρομή μερικών ιδιοκτητών και διευθυντών εφημερίδων της ελληνικής διασποράς των Βόρειων Βαλκανίων κατά την εποχή της διάλυσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι έλληνες δημοσιογράφοι που παρουσιάστηκαν εδώ α) ήταν γεννημένοι στις ελληνικές κοινότητες των «αλύτρωτων» περιοχών ή της διασποράς των Ελλήνων στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, β) σπούδασαν σε ελληνικά σχολεία του εξωτερικού ή του ελληνικού βασιλείου και γ) ως έλληνες υπήκοοι συνταυτίζονταν με τα συμφέροντα του ελληνικού κράτους. Σε μια εποχή που ο εθνικός ανταγωνισμός είχε αναστατώσει ολόκληρη την περιοχή των Βαλκανίων, η δημοσιογραφία της διασποράς αναδείχτηκε ιδιαίτερα σπουδαία στη διαδικασία της ιδεολογικής κινητοποίησης των διεσπαρμένων δυνάμεων του απανταχού ελληνισμού γύρω από το ελληνικό βασίλειο.

Οι δημοσιογράφοι συνειδητοποιούσαν όμως ότι η πραγμάτωση των εθνικών τους οραμάτων εξαρτιόταν από την έγερση γεφυρών επικοινωνίας ανάμεσα στις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού και τους σύνοικους λαούς. Προς αυτή την κατεύθυνση λειτούργησαν και οι έλληνες δημοσιογράφοι στη Ρουμανία, τη βορειότερη χώρα των Βαλκανίων όπου τα εθνικά απελευθερωτικά κινήματα βρήκαν από πολύ νωρίς πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης.

Πίνακας: *Ελληνόγλωσσες εφημερίδες της Ρουμανίας 1830-1920*

Αρ.	Επωνυμία	Τόπος	Έτος	Ιδιοκτήτης-διευθυντής
1	Ο Ζέφυρος του Ίστρου	Βουκουρέστι	1841-1842	Δ. Αργυριάδης
2	Φωσφόρος του Λαού	Βουκουρέστι	1848	Μιχαήλ Χρηστίδης
3	Ο Μηνυτής της Βλαχίας	Βουκουρέστι	1848	Μιχαήλ Χρηστίδης
4	Ο Ελληνικός Μηνύτωρ της Βλαχίας	Βουκουρέστι	1849	Μιχαήλ Χρηστίδης
5	Ερμής / Mercuriu	Βραΐλα	1848	
6	Ο Θεατής / Spectatorul	Βουκουρέστι	1860-1862	Αντώνιος Ταμπακόπουλος
7	Αποθήκη ποικίλων γνώσεων	Βραΐλα	1864-1865	Κωνσταντίνος Γ. Σταυρίδης
8	Η Ίρις Η Ίρις των Λαών της Ανατολής	Βουκουρέστι	1865-1876 1876-1941	Ζαχαρίας Σαρδέλλης& Υιοί
9	Ο Φοίνιξ της Ανατολής	Βουκουρέστι	1868	Θωμάς Πασχίδης
10	Η Ένωσις	Βραΐλα	1871	Μ. Κουτίδης
11	Ερμής ο λόγιος και κερδωος	Βραΐλα	1872	Κωνσταντίνος Λαζαρέτος
12	Οι Σύλλογοι Σύλλογοι	Βραΐλα Βουκουρέστι	1873-1880 1880-1892	Τιμολέων Ρουμπίνης
13	Δεκέβαλος	Βουκουρέστι	1874	Θωμάς Πασχίδης
14	Η Αλήθεια	Βραΐλα	1874	Μ. Μηλιαρέσης
15	Η Γνώμη	Βουκουρέστι	1875	Γ. Φώτιος & Μ. Α. Μάκκας
16	Ερμής	Βραΐλα	1875-1880	Στυλιανός Σαράσογλου
17	Κυκεών	Βραΐλα	1876	Π. Πανάς
18	Οι Λαοί της Ανατολής	Γαλάτσι	1876	Ανδρέας Ν. Πεταλάς
19	Αι Αποικίαι	Βουκουρέστι	1878	
20	Κόσμος	Βραΐλα	1880	
21	Η Γλαύξ	Βραΐλα	1880	Κ. Σ. Περιβόλης
22	Η Φωνή της Ελευθερίας	Βραΐλα	1884-1886	Δημ. Μ. Φραγκόπουλος
23	Η Ήπειρος	Βουκουρέστι	1886	
24	Ίστρος	Γαλάτσι	1887	Νικόλαος Γ. Δόσιος
25	Άποικος	Βραΐλα	1887	Α. Μ. Βερίκος
26	Έλλην	Βραΐλα	1888-1889	Ν. Α. Κουτσαλέξης
27	Φουκαράς	Βραΐλα	1889-1890	
28	Πατρίς	Βουκουρέστι	1890-1905	Παναγιώτης Χριστόδουλος Σπ. Σίμος
29	Η Θελξινόη	Βραΐλα	1891	Μ. Γιαννίκης
30	Νέοι Σύλλογοι	Βουκουρέστι	1893	Θ. Μοσχόπουλος
31	Δούναβης	Βουκουρέστι	1893	
32	Ποντικός	Γαλάτσι	1893	
33	Ελλάς	Βουκουρέστι	1894-1895	Θ. Μοσχόπουλος
34	Η Μαϊμού	Βραΐλα	1895	Δ. Μεταξάς Λασκαράτος
35	Ο Ελεύθερος Λόγος	Βραΐλα	1895-1901	Δ. Μεταξάς Λασκαράτος
36	Το Βήμα	Βουκουρέστι	1897	Δ. Σφαέλος
37	Κλειώ	Βουκουρέστι	1898	Δημήτρης Μ. Γιαναράκης
38	Το Μέλλον	Βραΐλα	1898	Δ. Σφαέλος
39	Ελπίς	Βουκουρέστι	1900	Σταύρος Αθ. Βασιλάκης
40	Κόσμος	Βουκουρέστι	1905-1906	Πέτρος Κωντσαντινίδης
41	Η Μέλισσα	Βουκουρέστι	1908-1916 1920-1928	Ιωάννης Π. Οικονόμου
42	Το Έθνος	Βραΐλα Βουκουρέστι	1911-1919 1919-1943	Λεωνίδας Γ. Κοστωμύρης
43	Ελευθερία	Βουκουρέστι	1918-1920	Αδάμ Αδαμίδης Χρήστου
44	Ο Νέος Ελληνισμός	Βουκουρέστι	1921-1926	Θ. Μοσχόπουλος

REVISTA ISTORICĂ
ROMÂNO-ELENĂ

Apare odată pe săptămână. Sub direcţiunea unui comitet

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ

ANUL I No. 1

1 MAIU
1904

ABONAMENT:

Anual . . . . . **Lei 16**

Semestrial . . . . „ **10**

Anunciuri după învoială

Numărul bani 25

Editor, T. RUBINI
Hotel Central

BUCURESCI

Tip. N. N. VOICU, Str. Mihai Vodă, 47.
1904

Ιστορική Επιθεώρισις, έτος Α΄, αρ. φύλλου 1, 1 Μαΐου 1904

Aristotel Sardelly

Aristotel Sardelly, *O Lună în Grecia*, Βουκουρέστι 1929.

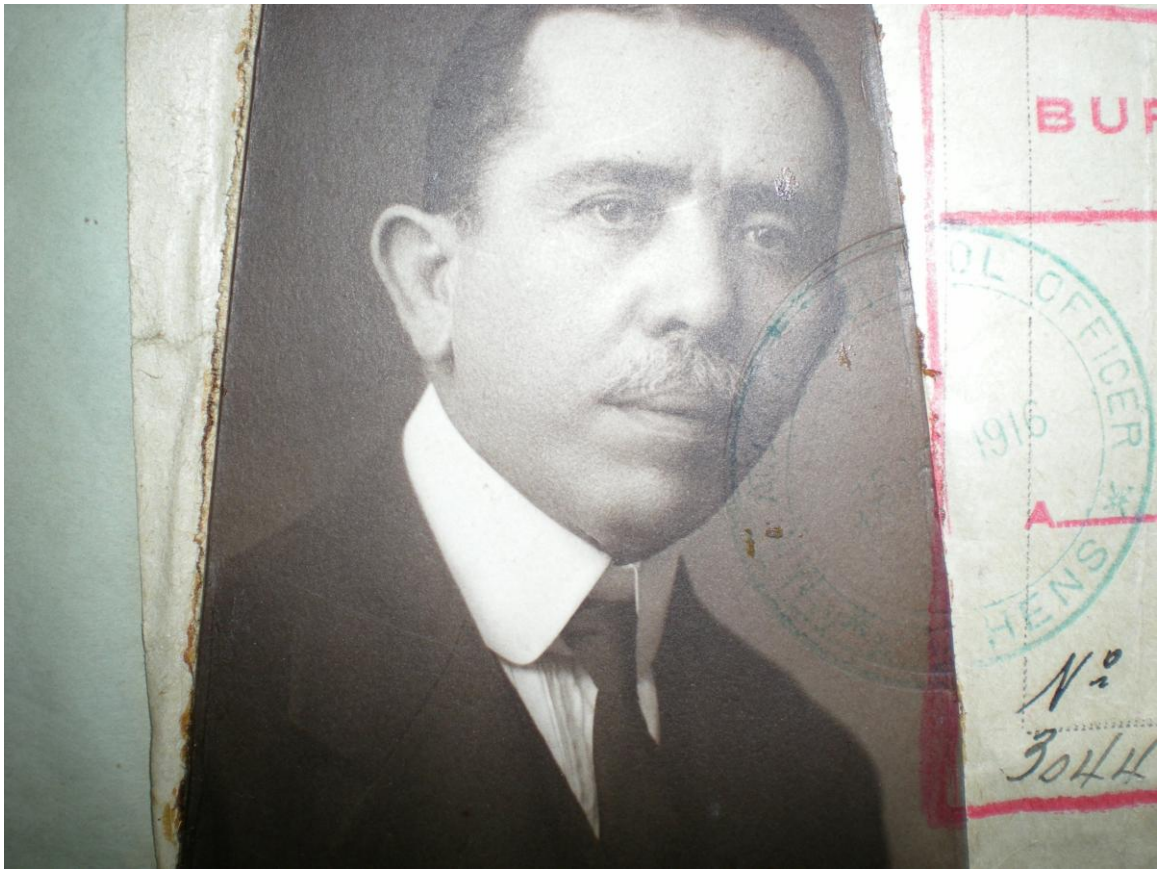

Σπυρίδων Σίμος (1916): ΕΛΙΑ, Αρχείο Σπ. Σίμου

Ο Χάρτης της Μακεδονίας, *Πατρίς*, 20 Νοεμβρίου/3 Δεκεμβρίου 1905